

SOCIALINIS DARBAS: NUO PRAKTIKOS MOKSLO LINK

Jonas Ruškus kalbina doc. dr. Rasą Naujanienę, Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės gerovės fakulteto Socialinio darbo katedros vedėją, kuri 2007 metais apgynė socialinio darbo daktaro disertaciją Laplandijos universitete, Suomijoje.

Jonas Ruškus: Kodėl socialinis darbas dar daug kur, taip pat ir Lietuvoje, nėra laikomas savarankiška mokslo kryptimi?

Rasa Naujanienė: Manau, kad vienareikšmio atsakymo neturėtų būti. Siūlyčiau svarstyti bent dvi priežastis. Pirmoji socialinio darbo nelaikymo savarankiška kryptimi priežastis glūdi socialinio darbo ištakose. Socialinis darbas, prasidėjęs kaip praktinė veikla, praėjusio šimtmečio viduryje JAV ir Vakarų Europoje išsivystė į savarankišką profesinę veiklą. Šios profesijos žinojimas rėmėsi ir remiasi „eklektišku“ žinojimu. Socialinio darbo studijos, tyrimai negalimi be sociologijos, antropologijos, psichologijos, ekonomikos ir kitų mokslo disciplinų studijų. Su tuo susijęs ir socialinio darbo tapatumo klausimas. Dažnai klausama, kokios socialinio darbo teorijos, ir sukeliama abejonė, ar tokios yra? Antroji priežastis, manau, yra pačios profesijos naujumas. Kaip profesija, socialinis darbas jau gali švęsti savo šimtmetį, tačiau

socialinio darbo, kaip disciplinos, o tuo labiau kaip tyrimų srities, istorija net ir JAV ar Vakarų Europoje teskaičiuoja dešimtmečius. Pavyzdžiui, Suomijoje pirmoji magistro programa, kurios pavadinime paminėtas socialinis darbas, buvo pradėta 1975 metais Jyvaskyla universitete, tačiau socialinio darbo katedros, kurių socialinis darbas sudarė pagrindines studijų programas, buvo įsteigtos tik 1993 metais (Kuopio ir Laplandijos universitetuose). Suomija – viena iš nedaugelio šalių pasaulyje, kurioje socialinio darbo išsilavinimui keliami aukšti reikalavimai. Dabartiniu metu šešiuose Suomijos universitetuose yra socialinio darbo magistro ir doktorantūros studijos. Lietuvoje socialinio darbo profesija skaičiuoja antrą dešimtį. Mes jau turime socialinio darbo magistro programas, socialinio darbo katedras, tad tikiu, kad nors turime nueiti dar ilgą kelią iki mokslo ir tyrimų savarankiškumo, bet jis netruks taip ilgai.

J. R.: Vis dėlto, ar socialinis darbas gali būti savita ir savarankiška mokslo kryptis, kurią jau pripažino kai kurios šalys?

R. N.: Esu įsitikinusi, kad socialinis darbas gali, o ir turi būti, savarankiška mokslo kryptis. Mano anksčiau įvardytos priežastys tampa menkais argumentais Lietuvos kontekste, kai žinai, kad vadyba ir administravimas, irgi esantis įvairių mokslų sandūroje, pripažįstami atskira mokslo socialinių mokslų kryptimi. Šiuo klausimu mes turime apie ką pagalvoti. Galbūt mūsų gebėjimas save pristatyti, leisti apie save žinoti yra per mažai panaudojamas. Socialinis darbas, tradiciškai prasidėjęs kaip praktinė veikla, visada siekia praktinio pritaikomumo ir ko gero per mažai rūpinasi įteisinimo, savęs pateikimo ir panašiais dalykais. Šiuolaikiniame pasaulyje dalykai neegzistuoja mums jų neįvardijus, taip ir socialinis darbas – jeigu kalbėsime apie socialinio darbo tyrimus; jie po truputį atras savo vietą tarp kitų mokslo krypčių. Kita vertus, nors socialinis darbas Lietuvos mokslų klasifikacijoje priskirtas sociologijos mokslų krypčiai, jis vis dėlto vadinamas atskiru pavadinimu, – tai leidžia daryti prielaidas apie jo savitumą ir / ar išskirtinumą. Kitas klausimas – formalus pripažinimas ir institucionalizavimas. Čia jau politinis klausimas, kuriame susipynė profesijos statuso, resursų bei gerų norų klausimai. Jeigu leisčiau sau pasvajoti, tai tikrai manau, kad po kelių metų, tarkime,

viename Lietuvos universitete arba susijungus keliems galėtų būti formaliai įteisinta socialinio darbo doktorantūra, tegul ir kaip sociologijos doktorantūros „pogrūpis“. Labai norėčiau, ir, manau, tam yra pagrindo, kad tai būtų VDU.

J. R.: Ką nagrinėjote savo disertacijoje?

R. N.: Savo disertaciją pradėjau nuo svarstymo, kas vis dėlto yra profesionalus socialinis darbas Lietuvoje ir kaip tai tiriant aiškiai apibrėžti, ką turiu omenyje sakydama *profesionalus socialinis darbas* visuomenėje, kurioje gerų darbų darymas dažnai tapatinamas su šia profesija. Gerus darbus gali daryti ir daro geri žmonės, o profesionalų socialinį darbą dirba profesionalai. Atsakymus radau tyrimui pasirinkusi socialinio konstravimo perspektyva grįstą metodologiją. Tyrime dalyvauti ir apie gerontologinį darbą, t. y. socialinį darbą su pagyvenusiais ir senais žmonėmis, kalbėti pasikviečiau socialinius darbuotojus, dirbančius šioje srityje. Laikiausi prielaidos, kad tai, ką socialiniai darbuotojai dirba savo darbo vietose, ir yra socialinis darbas Lietuvoje. T. y. aš pasirinkau kokybinio tyrimo metodologiją ir atsisakiau kelio išversti bet kokioje kitoje šalyje sukurtą klausimyną ar pačiai jį parengti remiantis socialinio darbo teorijomis, sukurtoomis ir vystytoms užsienio šalyse. Kaip išeities poziciją pasirinkau profesionalių praktikų pasakojimus apie savo kasdienį darbą. Su kiekvienu praktiku susitikdavau po keletą kartų jų darbo vietose: pagyvenusių žmonių dienos centre, globos įstaigoje bei pagalbos į namus tarnyboje – ir tiesiog kalbėjomės. Pokalbių metu siekiau išgirsti ne tai, ką jie žino apie praktiką, bet ką veikia, su kuo, kaip, kada ir kur.

J. R.: Kuo pasireiškia tokio tyrimo mokslinė vertė?

R. N.: Mano tyrimo tikslas buvo atskleisti gerontologinio socialinio darbo diskursą, remiantis socialinių darbuotojų pasakojimais apie pagyvenusio žmogaus tapimo klientu procesą. Socialinio konstravimo perspektyva leidžia teigti, kad kalbėjimas apie praktiką – aktuali praktikos dalis, nes kalba yra esminė komunikacijos priemonė apie tai, ką mes darome. Tyrime nagrinėjau, kaip tapimo klientu procesas reiškiasi skirtingais organizaciniais kontekstais. Taip pat analizavau, kaip socialinių darbuotojų pasakojimuose sukuriama

skirtingos kliento kategorijos ir kokie prieštaravimai pasireiškia diskursiniuose kliento konstruktuose. Paprastai tariant, atlikau diskurso analizę, kuri leido pamatyti ne tik „gero“, „blogo“ ar „pilkai masei“ priskiriamų klientų kategorijas, bet ir kaip tos kategorijos yra sukonstruotos. Atskleidimas diskursinių praktikų: „kliento kaltinimas“, „nuasmeninimo“, „ignoravimo“ ir kt. – leido įvardyti praktikoje pasireiškiančius prieštaravimus. Tyrimas atskleidė, kad pačių darbuotojų kasdienėje veikloje sukurti klientų priėmimo kriterijai turėjo daugiau galios nei formalūs kliento priėmimo į įstaigą kriterijai. Kasdienės praktikos atitrūkimas nuo formalios retorikos apie ją pasireiškė visuose organizaciniuose kontekstuose, kaip ir prieštaravimai tarp institucinės kontrolės ir asmens autonomijos bei resursų kontrolės ir kliento poreikių.

J. R.: Kodėl reikalingi socialinio darbo tyrimai?

R. N.: Jeigu reikalinga pati profesija, panašu, kad jau pripažįstama, jog ji reikalinga, tai suprantama, reikalingi ir tyrimai, kurie kuria žinias apie tai, kas yra socialinis darbas, kaip šį darbą atlikti, ir žinias apie skirtingų žmonių, tapusių socialinio darbo klientais, pasaulius. Socialinio darbo tyrimai yra svarbūs mūsų šalies socialinės politikos priemonėms pagrįsti. Ypatumas tas, kad socialinis darbas yra nuo konteksto priklausomas fenomenas ir čia negalimi arba su labai didelėmis išlygomis galimi tyrimų rezultatų perkėlimai iš kitų šalių.

J. R.: Kas ir kokiais metodais gali būti nagrinėjama?

R. N.: Manau, kad viskas, kas susiję su socialinio darbo profesija, gali būti tyrinėjama kuriant mano anksčiau išvardytas žinias. Tik aš pati palankumą jaučiu tyrimams, kurie ne tiek parodo ir išdina problemą, kiek atskleidžia galimybes ir išeitis dažnai labai sudėtingose situacijose. Lengviau pastebėti, kas negerai ir blogai, bet manau, kad tai jau neturi didelio poveikio mūsų visuomenei. Televizijos programos perpildytos tų blogybių, tad kam tai dar ir tyrinėti! Kokios galimybės pokyčiui? Kokios intervencijos yra ar gali būti efektyvios siekiant pokyčio? Kaip skirtingi žmonės tvarkosi sudėtingomis situacijomis? Kokios jų patirtys – visa tai turėtų būti socialinio darbo tyrimo objektai. Ir tai gerokai atskirtų mus nuo

sociologinių skurdo tyrimų ar psichologinių tyrimų, nagrinėjančių paauglių agresijos lygį.

Kokiais metodais? Manau, tiek kiekybinių, tiek kokybinių tyrimų metodologija galima ir laukiama. Kokią pasirinkti, priklauso nuo keliamo tyrimo klausimo. Kita vertus, mano įvardyta konteksto svarba socialinio darbo tyrimams kaip ir išreiškia kokybinio tyrimo metodologijos svarbumą.

Pokalbis užrašytas 2008 spalio mėn.